

ОД ТЕОРИЈЕ ЖАНРА ДО УЧИОНИЦЕ

(Говедар, Нина. *Жанрови у настави књижевности: улога жанрова у развоју критичког мишљења*. Бања Лука: Универзитет у Бањој Луци, Филолошки факултет, 2025)

Жанрови представљају један од саставних елемената проучавања књижевности, јер омогућавају сврставање и разумевање текстова кроз препознатљиве обрасце, тематске оквири и стилске карактеристике. У наставном процесу, жанрови не служе само као класификациони алат, већ као полазиште за развијање ученичке способности тумачења, повезивања и критичког промишљања о тексту. Препознавање жанровских особина у делу подстиче ученике на дубље разумевање структуре, намене и уметничке вредности текста, али и на постављање питања која превазилазе сам садржај. С обзиром на чињеницу да жанровски систем припада једном од најкомплекснијих сегмената теорије књижевности, наставна пракса показује да постоје бројне недоумице у вези са њиховим проучавањем на часовима књижевности. Имајући наведено у виду и разумевајући значај жанрова у наставној обради књижевних текстова, Нина Говедар, ванредни професор на Филолошком факултету Универзитета у Бањој Луци, објавила је почетком 2025. године уџбеник под називом *Жанрови у настави књижевности*. У њему се на систематичан и поступан начин бави, како нам и сам поднаслов уџбеника сугерише (*Улога жанрова у развоју критичког мишљења*) једном од кључних тема савремене методике наставе књижевности – како жанровски приступ може постати средство за подстицање аналитичког и интерпретативног читања, а тиме значајно утицати на развој критичког мишљења код ученика. Издавач уџбеника је Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци, а рецензенти рукописа еминентни универзитетски професори – проф. др Зона Мркаљ (Филолошки факултет Универзитета у Београду) и проф. др Сања Мацура (Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци). Ауторка јасно указује да је настао из потребе да се „студентима мастер студија србистике, у оквиру предмета *Методички приступи књижевним жанровима*, обезбиди поуздана литература и путоказ за тумачење жанрова у настави књижевности”. Садржај уџбеника чине предговор, седам садржајних лекција, закључак, попис коришћене литературе и кратка ауторова биографија.

У предговору уџбеника аутор читаоцима детаљно образлаже структуру и садржај уџбеника, показујући изванредно владање историјским развитком жанрова у књижевности од античког до савременог доба. Указивањем на проблеме класификације жанрова и терминолошко одређење жанра – књижевне врсте и књижевног рода, ауторка настоји да образложи садржај свога уџбеника. Водећи се садржајем силабуса предмета *Методички приступи књижевним жанровима*, користи детаљно разрађене критеријуме за избор текстова који се у уџбенику појављују као репрезентативни: резултате неформалног истраживања међу наставницима о томе која им књижевна дела представљају посебан изазов у настави, вишегодишње искуство рада у настави, те капацитете изабраних текстова да на најбољи начин илуструју могућ-

ности примене жанровског приступа у настави књижевности. Према њеним речима, нису уврштени примери свих жанрова, већ само они који ће студентима и наставницима у учионицама понудити јасноћу у погледу сврховитости и великог броја могућности које жанровски приступ има у савременој настави књижевности. Другим речима, ауторка је настојала да понуди „такво читање и тумачење књижевности које ће ученике подстаћи на свјесну активност и навести их да у књижевности препознају обрасце и мотиве које сусрећу и у свом свакодневном животу”.

Прво поглавље (*Жанр – шта знамо и зашто је то важно*) садржи детаљно објашњење поетике књижевних жанрова, сагледавање проблема жанра као предуслова за тумачење књижевности и анализирање његовог места у наставном тумачењу књижевности. Аутор сагледава генезу дефиниција и именовања књижевних жанрова кроз историјски развитак, узимајући у обзир Платонова и Аристотелова сазнања и класификације, али и најновије приступе који увиђају да жанрови нису статичне, универзалне категорије, већ историјски условљени ентитети који се развијају и прилагођавају актуелним културним контекстима. У вези са тим је и указано на развој модерне теорије жанра која, под утицајем теорије рецепције, признаје кључну улогу читаоца у обликовању значења и функције жанрова. У наставном окружењу примена жанровског приступа књижевним делима представља неизоставну радњу.

Друго поглавље (*Тумачење књижевности и развој критичког мишљења*) указује на значај читања у школском систему, у коме наставници раде са врло изазовним генерацијама када су у питању пажња, концентрација, фокус, дигитално окружење и сл. Зато је од суштинске важности да наставници разумеју дигитално доба и прилагоде своје приступе како би ученицима омогућили да систематски раде на развоју когнитивних способности. Ауторка износи запажање да ће изучавање књижевности у наставном контексту временом постајати све већи изазов и за ученике и за наставнике, посебно на пољу развоја критичког мишљења. Зато ауторка у овом поглављу дефинише критичко мишљење, указује на основне карактеристике и заблуде у вези са његовим развојем.

Треће поглавље (*Тумачење лирске њесме*) осветљава изазовност тумачења поезије на часовима књижевности. Њена иманентна елиптичност, сажетост и метафоричност доприносе вишеструком усложњавању наставног рада на часовима књижевности. У овом поглављу ауторка сагледава препоруке најзначајнијих српских методичара у вези са начинима тумачења поезије, апострофирајући најчешћи проблем у наставној пракси – коришћење приступа који су укалупљени и окоштали, због чега ученици тумачење поезије почињу доживљавати као механичко и неиновативно. Како би указала на могућности методолошког тумачења лирске поезије, пружа конкретне интерпретативне могућности у вези са појединим делима овог жанра. Тако обрађује народну лирску песму *Српска девојка*, *Пролећну њесму* Десанке Максимовић коришћењем тематско-мотивског приступа, *Зайис о земљи* и *О шћићу* Мака Диздара применом језичко-стилске анализе, *Симониде* Милана Ракића употребом вантекстовних чинилаца, песама *Вече* Ђуре Јакшића, Војислава Илића и Јована Дукића применом компаративног приступа, односно песме *Самојласници* Артура Рембоа коришћењем семиотичког приступа.

Четврто поглавље (*Пријовијејка у насџави*) осветљава значај приповетке у историјском развоју књижевности. Ауторка приповетку препознаје као средство за тумачење историје, сматрајући да су историјски наративи актулени у свим епохама и правцима. Анализом приповедака *Прича о кмејџу Симану* Иве Андрића и *Човек који је јео смрђ* Борислава Пекића настоји да укаже на могућности жанровског разликовања дела која тематизују историјске теме. Други важан сегмент четвртог поглавља представља тумачење симбола и знакова у делу *Мост на Жеји* Иве Андрића. Узимајући у обзир досадашња тумачења Андрићевог дела, указује на начине функционисања знака – „Мост као иконички знак”, „Мост као индексни знак”, „Мост као симбол” и „Мост као ћутање”.

Пето поглавље (*Новела и грује ѝрозне врсије*) подсећа на специфичну генезу наведеног књижевног жанра и указује на нестабилан положај који је имала у историји српске књижевности. Њене специфичне структурне одлике врло често утичу да се дефинише различито и меша са другим прозним књижевним жанровима. Ипак, ауторка је препознаје као идеалан жанр за остваривање васпитних циљева наставе књижевности, захваљујући коме ће се подстаћи развој емпатије, критичког промишљања о позицији јунака, његовим поступцима и могућим алтернативним решењима. Као пример наведеног у овом поглављу се даје пример интерпретације новела *Чиновникова смрђ* и *Шала* Антона Павловича Чехова.

Шесто поглавље (*Фрајменџарни ѝрисџуј роману*) указује на место, значај и важност фрагментарног приступа роману у настави. Ауторка систематично указује на различита тумачења примене овог приступа, препознајући га као „одличан начин да ученици дубље анализирају књижевно дјело (иако је контраинтуитивно, понекад мање значи више) без осјећаја преоптерећености, упадања у замку преписивања лектира с интернета и развоја анимозитета према књижевности изазваног неразумијевањем и притиском принуде”. Као основне предности његове примене истиче могућност изоштравања фокуса и усмеравања на најважније елементе књижевног дела, развој аналитичког апарата и мотивисање ученика. Као илустрацију примене фрагментарног приступа у овом поглављу дата су два тумачења романа *Алиса у земљи чуда* Луиса Керола и 1984. Џорџа Орвела.

Седмо поглавље (*Хибридни жанрови и шџа с њима*) упознаје читаоце са теоријом хибридних жанрова, указујући на њен значај у оквиру целокупног књижевног система. Према речима аутора, хибридни жанрови се јављају онда када књижевност покуша да одговори на изазове нових реалности које не могу бити изражене кроз постојеће жанровске форме. С једне стране, хибридни жанрови крше правила, односно, с друге стране, остављају простор за иновацију. У поглављу се као пример издваја проучавање есеја на часовима књижевности, због чега ауторка доноси интерпретације два књижевна текста – *Мостови* и *Разговор с Гојом* Иве Андрића.

У закључку ауторка сагледава посебну и вишеслојну улогу књижевних жанрова у образовању, нарочито у временима друштвених и технолошких промена. Према њеним речима, њихова вредност огледа се у способности да подстакну емпатију, критичко мишљење и разумевање различитих перспектива. Зато саветује да настава књижевности никако не би смела да се сведе само на формално образовање и усвајање теоријских знања, већ да наставници, коришћењем теорије жанрова, напра-

ве простор за слободно тумачење, лични доживљај и стварање односа према делу. Другим речима, упознавање са жанровским обележјима и њиховим одступањима подстиче ученике на дубљу анализу, развој читалачких компетенција и критичког става, због чега жанровски приступ у настави представља средство за повезивање књижевних дела са животним питањима и изазовима.

Уџбеник *Жанрови у настави књижевности* Нине Говедар представља драгоцен и педагошки утемељен прилог методици наставе књижевности, који истовремено спаја теоријску прецизност, истраживачку упућеност и наставну применљивост. Захваљујући јасно постављеним циљевима, критички оријентисаном приступу, богато илустрованим методичким примерима и утемељености у богатој научној литератури, ова књига ће бити корисна не само студентима мастер студија, за које је првенствено и намењена, већ и практичарима у настави који трагају за иновативним начинима рада. У времену у коме се образовање налази пред бројним изазовима, анализирани уџбеник представља истинску подршку наставницима у настојању да књижевност приближе ученицима као живу, значењски богату и етички релевантну уметност. Зато овај уџбеник препоручујемо као обавезну литературу за све који се баве наставом књижевности и желе да њен потенцијал у пуној мери искористе у развоју критички оријентисаних и емоционално писмених читалаца.

Александар М. Новаковић¹

Универзитет у Нишу

Филозофски факултет

Департман за србистику

<https://orcid.org/0000-0002-7620-5964>

¹ aleksandar.novakovic@filfak.ni.ac.rs